

MOĞOL İŞGALİNİN VAN GÖLÜ HAVZASI ÜZERİNDEKİ TOPONOMİK TESİRLERİ

Dr. Erol KELEŞ*

Öz

Anadolu coğrafyası jeopolitik konumu sebebiyle çok sayıda topluma ev sahipliği yapmış olmasına rağmen yalnızca Türk milletine ebedi vatan olmuştur. Bunu anlayabilmek için herhalde yerleşim yerlerinin adlandırılmasına bakmak yeterli olacaktır. Selçuklu fütühatıyla birlikte Anadolu'nun kıyı bölgeleri hariç hemen her bölgede yer adları Türkçeleşmişti. Moğolların Anadolu'ya hâkim olmaya başlamasıyla yer adlarının Türkçe ifade edilişi de yoğunluk kazanmıştır. Moğol istilasıyla Anadolu'ya gelen kalabalık Türk ve Moğol kitleleri sahil bölgeleri de dâhil olmak üzere yer adlarında tam manasıyla bir Türk kimliğinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Moğol kabilelerinin Anadolu'da Müslüman oluşu bu kültürel dönüşümü daha da hızlandırmıştır. Bu istilanın Yakındoğu ve Anadolu üzerindeki demografik etkileri kültürel sonuçlarını da beraberinde getirmiştir. Neticede Moğolca isimler dahi yerlerini Türkçeye bırakmıştır.

İlhanlılar açısından siyasi, askeri, sosyal ve iktisadi manada önem arz eden Van Gölü Havzası'nda yer alan yerleşim yerlerinin adlandırılmasında da bu dönemin hatıralarını görmek mümkündür. Bu bağlamda Anadolu'nun kapısı olduğu gibi aynı zamanda onu farklı coğrafyalara bağlayan Van Gölü Havzası, geçiş güzergâhı olması hasebiyle özellikle önce Türk fütühatı ardından Moğol istilasıyla sözü edilen toponomik değişimi ziyadesiyle yaşayan bölgelerin başında gelmektedir. Yöre, evvela Celaeddin Harezmsâh ile birlikte gelen ve O'nun ölümünden sonra bölgeye dağılan Kıpçak ve Kanglı gruplarının, daha sonra Moğol ordularından kaçan veya bu orduların bizzat içerisinde bulunan birtakım Türk ve Moğol birliklerinin iskânına sahne olmuştur. Bölgede yurt tutmuş olan bu Türk-Moğol boy ve oymaklarını yöredeki yerleşim yerlerinin adlandırılmasında tespit edilebilmektedir. Bu yer isimlerinin pek çoğu hala yöre halkı arasında kullanıldığı gibi resmi kayıtlarda da yakın zamana kadar varlığını korumaktaydı.

Anahtar kelimeler: Van Gölü Havzası, Türk, Moğol, Kıpçak, Kabile.

* İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Ana Bilim Dalı.

The Toponymic Effects Of The Mongol Invasion On The Van Lake Basin Abstract

Although Anatolian geography has hosted many gatherings due to its geo-political position, it has only become the eternal homeland to the Turkish nation. To understand this, it is probably enough to look at the naming of settlements. Along with the Seljuks conquest, the names of places in almost every region except for the coastal regions of Anatolia were Turkic. As the Mongols began to dominate Anatolia, the place names were also expressed in Turkic. The crowded Turk and Mongol masses that came to Anatolia through the Mongolian invasion ensured the emergence of a Turkic identity in its place names, including the coastal regions. The Mongol tribes became Muslims in Anatolia and this cultural transformation was further accelerated. The demographic influences of this invasion on the Near East and on Anatolia also brought with it the cultural consequences. As a result, even the Mongolian names left their places in Turkic.

It is also possible to see the memories of this era in the naming of the settlements in the Van Lake Basin, which is important for political, military, social and economic reasons for Ilkhanids. In this context, the Van Lake Basin, which is the gate of Anatolia and connects it to different geographical regions at the same time, is at the beginning of the regions living with the end of the toponymic change mentioned by the Mongolian invasion especially after the Turkic conquest first because of the transition route. The region was the scene of the Kipchak and Kangli groups that came with Celaleddin Harezmsah and scattered after the death of him, and then the resettling of some Turkish and Mongolian units that escaped from the Mongol armies or were themselves in these armies themselves. These Turk-Mongol tribes and tribes who have kept the country in the region can be identified in the names of settlements in the region. Many of these place names were still used by local people and were still maintained until official records.

Keywords: Van Lake Basin, Turk, Mongol, Kipchak, Tribe.

Anadolu coğrafyası jeopolitik konumu sebebiyle çok sayıda kültüre ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla yer isimlerinin oluşumunda bu kültürlerin önemli tesirleri olmuştur.¹ Anadolu'nun kapısı olduğu gibi aynı zamanda onun farklı coğrafyalarla irtibatını sağlayan Van Gölü Havzası,² geçiş güzergâhı olması hasebiyle özellikle önce Türk fütühatı ardından Moğol istilasıyla sözü edilen toponomik değişimi ziyadesiyle yaşayan bölgelerin başında gelmektedir. Bu bağlamda Moğolların Anadolu'ya hâkim olmaya başlamasıyla yer adlarının Türkçe ifade edilişi de yoğunluk kazanmıştır.³ Selçuklu fütü-

¹ Yer adlarımızın anlamı ve zaman içerisindeki değişiklikler hakkında bkz. Hasan Eren, *Yer Adlarımızın Dili*, Ankara 2010; Harun Tunçel, "Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler", *FÜSBD (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi)*, X/2, Elazığ 2000, s. 23-34.

² Van Gölü Havzası'nın coğrafi özellikleri hakkında bkz. H. Saraçoğlu, *Doğu Anadolu Bölgesi*, İstanbul 1986, s. 73, 78 vd.; F. Kinal, *Eski Mezopotamya Tarihi*, Ankara 1983, s. 4 vd.; Rene Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, (nşr. Sosi Dolanoğlu), İstanbul 2006, s. 28; Gönül Cantay, "Doğu Anadolu'nun Aldığı Göçler ve Van", *I. Van Gölü Havzası Sempozyumu (8-10 Eylül 2004, Van)*, İstanbul 2006, s. 237; Abdülkerim Abdulkadiroğlu, "Van İli Coğrafyası", *Van Kütüğü*, Ankara 1992, s. 15; Nejat Göyün, "Van", *İA XIII*, s. 194; Ali Üremiş, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Ankara 2005, s. 7 vd.; Abdulaziz Kardeş, *Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzası'nda Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımları (1923-1950)*, Ankara 2015, s. 5 vd.; B. Darkot, "Bitlis/Coğrafya", *İA II*, s. 658.

³ Türklerde yerleşim yerlerine ad verme konusunda geniş bilgi için bkz. Bahaeddin Yediyıldız, "Türkiye'de Yer-Adı Verme Usulleri", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Ankara 1984, s. 25-41.

hatıyla birlikte Anadolu'nun kıyı bölgeleri hariç hemen her bölgede yer adları Türkçeleşmişti.⁴ Moğol istilasıyla Anadolu'ya gelen kalabalık Türk ve Moğol kitleleri sahil bölgeleri de dâhil olmak üzere yer adlarında tam manasıyla bir Türk kimliğinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Moğol kabilelerinin Anadolu'da Müslüman oluşu bu kültürel dönüşümü daha da hızlandırmıştır.⁵ Neticede Moğolca isimler dahi yerlerini Türkçe'ye bırakmıştır.⁶

Moğol istilasının Yakındoğu ve Anadolu üzerindeki demografik etkileri kültürel sonuçlarını da beraberinde getirmiştir. Özellikle sözü edilen bölgelerin toponomisinde derin izler bırakmıştır.⁷ İlhanlılar açısından siyasi, askeri, sosyal ve iktisadi manada önem arz eden Van Gölü Havzası'nda yer alan yerleşim yerlerinin adlandırılmasında da bu dönemin hatıralarını görmek mümkündür. Celaleddin Harezmsah'ın Moğol baskısından kaçarak Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya gelmesinde bölgedeki Türk nüfusunun yoğunluğu önemli rol oynamıştı.⁸ Özellikle daha erken dönemlerde Gürcü ordusu içerisinde kalabalık bir Kıpçak topluluğunun Kür-Çoruh boylarına ve Doğu Anadolu'ya geldikleri bilinmektedir.⁹ Bu bağlamda Moğol işgalinin müşahidi Ermeni Müverrih Vardan Kıpçakların Gence'ye gelerek Tatarlara iltihak ettiklerini, bölgedeki Ermeni ve Gürcülere karşı savaştıklarını belirtmektedir ki bu durum bölgede önemli bir Kıpçak nüfusunun varlığını işaret etmektedir.¹⁰ Diğer taraftan Celaleddin Harezmsah'ın ölümünden sonra başıboş kalan Harezmlî ordusunun büyük bir kısmı Kanglı ve Kıpçak Türklerinden oluşmaktaydı.¹¹ Nesevi, Kıpçakların Harezmsah ailesine sadık olduklarını, Celaleddin Harezmsah'ın İsfahan Kalesi önündeki yenilgisinden sonra Kıpçaklardan talep ettiği yardımın sevinçle karşılandığını ve Kıpçakların derhal 50.000 çadırılık bir kuvveti

⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz. C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (nşr. Erol Üyepazarcı), İstanbul 2011, s. 103-115; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2010, s. 33-73.

⁵ İlhan Erdem, "Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Bunların Yakın-Doğu'ya Etkileri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XX/31, Ankara 2000, s. 1-36.

⁶ M. Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, İstanbul 2010, s. 183.

⁷ Moğollardan önce ve sonra Anadolu'ya gelen pek çok Türk aşireti iskân edildikleri yerlerde kendi adlarını taşıyan köy, dağ, nehir adı olarak devam ettirmişlerdir. Geniş bilgi için bkz. M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, İstanbul 1981, s. 88 vd.

⁸ Salim Cöhcce, "Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Türkleşmesinde Kıpçakların Rolü", *I. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)*, Samsun 1988, s. 482.

⁹ Geniş bilgi için bkz. M. Fahrettin Kırzioğlu, *Yukarı Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar*, Ankara 1992, s. 105 vd.; Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 159 vd.; Z. Velidi Togan, "Azerbaycan", *İA II*, s. 102; Mehmet Eröz, *Hıncıyanlaşan Türkler*, TKAE, Ankara 1983, s. 4; A. Gökbek, *Kıpçak Türkleri*, İstanbul 2000, s. 56 vd.; Salim Cöhcce, "a.g.m.", s. 479 vd.; Charles J. Halperin, "The Kipçak Connection: the İlkhans, the Memluks and Ayn Jalut", *Bulletin of The School of Oriental and African Studies*, University of London, Vol. 63, No. 2, 2000, s. 234.

¹⁰ Bkz. Müverrih Vardan, "Türk Fütühatı Tarihi (889-1169)", (nşr. Hrand D. Andreasyan), İÜEFY, *Tarih Semineri Dergisi I/2*, İstanbul 1937, s. 223.

¹¹ Esasen Sultan Tekiş'in eşi Terken/Türkan Hatun Kanglı Türklerinin Bayat boyuna mensup idi. Bu evlilik çok sayıda Kanglı beylerinin ve topluluklarının Harezmsah Devleti'nin hizmetine girmesine zemin hazırlamıştır. Bkz. Muhammed en-Nesevi, *Celalüttin Harzemşah*, (nşr. Necip Asım), İstanbul 1934, s. 23; A. Taneri, *Celalu'd-din Harizmşah ve Zamanı*, Ankara 1977, s. 19 vd.; M. Baron C. D'ohsson, *Moğol Tarihi*, (nşr. Ekrem Kalan vd.), İstanbul 2006, s. 91; M. Fuad Köprülü, "Harizmşahlılar", *İA V*, s. 271.

Sultan'ın yardımına göndermiş olduğunu belirtmektedir.¹² Bununla birlikte Celaleddin Harezşah Gerni Zaferi'nin hemen ardından ikinci Gürcistan seferine çıktığı sırada bir tepe üzerine çıkan Sultan, Gürcü ordusu içerisinde Kıpçaklara ait bayrak ve sancakları görünce bir adamını ekmek ve tuzla¹³ Kıpçaklara göndermişti. Adamına; "Esir edilip zincire vurulduklarında babasının onları nasıl kurtardığını hatırlatmasını ve bunun karşılığını savaşarak mı ödeyeceksiniz?" diye anlatmasını istemiştir. Bu hatırlatma üzerine Kıpçak komutanlar askerleriyle birlikte Sultan'ın saflarına geçeceklerdir.¹⁴

Sayıları hakkında çeşitli rakamlar telafuz edilen bu Harezmlilerin bir kısmı Selçuklu hizmetine girmeden evvel Van Gölü çevresinde bulunmaktaydı.¹⁵ Bahsi geçen Harezmliler, başta Kayır Han olmak üzere diğer beyleriyle birlikte Selçuklu emirleriyle anlaşmaya varmışlar ve Erzurum vilayetini ikta olarak almışlardır.¹⁶ Diğer taraftan Harezşah ordusunda bulunan bilhassa Kanglıların bir kısmının da Eyyubilerin Ahlat ve Meyyafarikin şubelerinde orduya alındıkları ifade edilmektedir.¹⁷ Bunların Doğu Anadolu'da ve bilhassa Van Gölü Havzası'nda yerleştiklerine dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte bir bölümünün Halep emiri Melik Nasır'ın hizmetine giderek, Urfa, Harran şehirlerini ikta olarak aldıkları kaydedilmektedir.¹⁸ Nitekim XIV. yüzyılda Mardin civarında Harezmliler adlı bir yerleşim yeri¹⁹ ile XX. yüzyılın başlarına kadar Karacadağ'ın güneyinde Kanglı adlı bir mezranın bulunuyor olması da yörede bir iskân hadisesinin olduğunu göstermektedir.²⁰

¹² Muhammed en-Nesevi, *Siretü's-Sultan Celaleddin Mengüberti*, (nşr. O. Houdas), Paris 1891, s. 286 vd.; en-Nesevi (N. Asım), s. 109; Z. Velidi Togan, "a.g.m.", s. 102.

¹³ "Ekmek-tuz hakkı" eski bir Türk geleneğidir.

¹⁴ Bkz. Cüveyni II, s. 363.

¹⁵ İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-Umuri'l Ala'iyye*, (nşr. Mürsel Öztürk), Ankara 2014, s. 419 vd.; İbn Bibi, *Selçukname*, (nşr. M. Halil Yinanç), İstanbul 2007, s. 137.

¹⁶ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. *El-Evamirü'l-Ala'iyye*, s. 420 vd.; Ebu'l Farac, 10.000 kişilik bir Harezmliler grubunu Alaeddin Keykubat'a iltica ettiğini belirtmektedir. [Bkz. Gregory Ebu'l Farac, *Ebu'l Farac Tarihi II*, (Türkçe nşr. Ömer Rıza Doğru), Ankara 1999, s. 530; M. Fuad Köprülü, "a.g.m.", s. 292.] Osman Turan ise 12.000 kişilik bir gruptan bahsetmektedir. [Bkz., O. Turan, *a.g.e.*, s. 399.] Ayrıca bkz. E. Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2011, s. 147; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilat ve Kültür)*, Ankara 1995, s. 465.

¹⁷ İbnü'l-Verdi, 1237 yılında babası tarafından şarkta naipliğe getirilen Salih b. el-Kamil'in, Celaleddin Mengüberti'nin askerlerini babasının da iznini alarak bölgede istihdam ettiğini kaydetmektedir. Bkz. İbnü'l-Verdi, *Tarih-i İbnü'l-Verdi*, (nşr. Mustafa Alican), İstanbul 2017, s. 116. Ayrıca bkz. C. Cahen, *a.g.e.*, s. 139; Osman Yorulmaz, *Geçmişten Günümüze Kanglı Türkleri*, İstanbul 2012, s. 125.

¹⁸ Bkz. *Ebu'l Farac Tarihi II*, s. 537.

¹⁹ Bkz. Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye I*, (Farsça Nşr. Necati Lügal-Faruk Sümer), Ankara 1993, s. 61; *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Türkçe Nşr. Mürsel Öztürk), Ankara 2001, s. 50. Osmanlı arşiv belgelerinde *Harzem*, *Havazim*, *Havazin*, *Horzum*, *Horzum Kebir* adlarını taşıyan gerek Anadolu'da ve gerekse Arap vilayetlerinde pek çok aşiret mevcuttur. Bkz. Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul 1979, s. 88, 90; Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650) I-IV*, Ankara 2009, s. 264, 277, 274, 319, 343, 363, 414, 558, 631, 633, 1041, 1042, 1066, 1067, 1090, 1093, 1310, 1349, 1463, 1478, 1532, 1610, 1611, 1637, 1685, 1689, 1746, 1759, 1895, 1899, 1900. Ayrıca bkz. O. Yorulmaz, *a.g.e.*, s. 133-139.

²⁰ Z. Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, İstanbul 2013, s. 37. Ayrıca bkz. Mehmet Eröz, *Doğu Anadolu'nun Türklüğü*, İstanbul 2015, s. 47 vd.

Olcaytu Han zamanında Diyarbekir eyaletinin valiliği görevini yürüten *İl Basmuş*²¹ ve Anadolu'da tümen beyi olarak görev yapmış olan *Körbuğa* adlı idarecinin Kıpçak Türkleri'nden olması²² bölgede bir Kıpçak nüfusunun olabileceği fikrini akla getirmektedir.²³ Bunların yanı sıra yer isimlerinden hareketle de bu konuda bazı ipuçları elde edilebilmektedir. Doğu Anadolu'nun pek çok yerinde *Kıpçak/Kuman* ismini taşıyan yerleşim yerlerinin adları yakın zamanlarda değiştirilmiştir. Örneğin Muş'a bağlı "*Gomagorgo*" köyü Dallöz olarak değiştirilmiştir.²⁴ Muradiye'ye bağlı yeni ismi Akbaşak olan "*Komakollo*"²⁵ köyü, bölgeye yakın Siirt-Baykan'a bağlı yeni adı Atabağı olan "*Comani*"²⁶ köyü ile yine Van Gölü Havzası'na yakın bir mesafede bulunan Hınıs ilçesine bağlı bir yerleşim yerinin adı yakın zamanlara kadar "*Kuman/Koman*" olarak geçmektedir.²⁷ Muş'a bağlı yeni adı Aydınpınar olan *Kalçık*²⁸ köyü ile konar-göçer Türkmenlerin ağıl anlamında kullandıkları *Kotanlı*²⁹ (Muş-Bulanık) köyünün Kıpçak boylarından *Kotan*'dan geldiği aşikârdır.³⁰ Kıpçakların bir oymağının adını taşıyan Erciş'e bağlı yeni adı İkizçalı olan "*Komar*"³¹ köyü ile

²¹ Ebu'l Kasım Abdullah b. Muhammed Kaşani, *Tarih-i Olcaytu*, (Nşr. M. Hembli), Tahran 1348, s. 9; Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihi*, s. 253; F. Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları*, TÜDAV, İstanbul 1999, s. 322.

²² Kerimüddin Mahmud-i Aksarayi, *Müsameretü'l-Ahbar*, (Nşr. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 144; Reşidüddin Fazlullah, *Camiü't Tevarih* (İlhanlılar kısmı), (Nşr. İsmail Aka vd.), Ankara 2013, s. 76, 256, 279; Z. Velidi Togan, *a.g.e.*, s. 244.

²³ Olcaytu zamanının önemli taraflarından biri de bu dönemde Türk asıllı emirlerin ön plana çıkarılmasıdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. [F. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *SAD I*, Ankara 1970, s. 21 vd.]. Diyarbakır yöresinde isimleri değiştirilmiş Kıpçak/Kuman oymaklarına ait yer isimleri vardır. *Gomaniaymbirlik (Çökeksu), Çinezur (Çağdaş), Terbile/Terbule (Kırmatepe), Kulfa (Yüksek)* vb. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Eröz, "Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları", *TTD*, Sayı: 12, Şubat 1986, s. 40 vd.

²⁴ İbrahim Gürdal, *Köylerimiz (1968'e Kadar)*, İçişleri Bakanlığı Başbakanlık Basımevi, Ankara 1968, s. 164; Mehmet Eröz, "Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Ankara 1984, s. 46. Ayrıca bkz. Mehmet Eröz, "Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları", *TTD*, s. 40.

²⁵ *Köylerimiz*, s. 15.

²⁶ *Köylerimiz*, s. 56.

²⁷ Bkz. H. Nihal vd., "Anadolu'da Türklere Aid Yer İsimleri", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Ankara 1984, s. 258.

²⁸ Mehmet Eröz, "Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları", *TTD*, s. 41.

²⁹ Bkz. *Köylerimiz*, s. 374. *Kotanlı*, konar-göçer Türkmenler arasında ağıl manasında kullanılmaktadır. [Bkz. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş I*, Ankara 2000, s. 13; M. Eröz, *Doğu Anadolu'nun Türklüğü*, s. 208.] Ayrıca Kotandüzü (Erzurum-Pasinler), A. Kotanlı, Y. Kotanlı (Selim-Kars), Kotancı (Diyadin-Ağrı) gibi yer isimleri de Kıpçak Türkleri'nin bölgedeki izleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bkz. İsmail Kayabalı vd., *Beş Nehir (Çoruh, Kür, Aras, Dicle, Frat) Boyunun Türklüğü*, Ankara 1990, s. 427.

³⁰ Bkz. M. Fahrettin Kırzioğlu, *a.g.e.*, s. 92; L.N. Lezina - A.V. Superanskaya, *Türk Onomastikası*, s. 370; Mehmet Kıldroğlu, *Kırgızlar ve Kıpçaklar*, Ankara 2013, s. 310. Ağıl, yayla köyü anlamına gelen *kotan/hotan*, Moğolca'da kale, şehir duvarı, sur, kasaba, şehir demektir. [Bkz. Tuncer Gülensoy, "Anadolu'da Moğolca Yer Adları ve Rumeli'deki İzleri", *Türkoloji Makaleleri I*, Ankara 2017, s. 613. Osmanlı arşiv belgelerinde *Kotan/Kotanlı/Kotanlu* cemaati, Rakka Eyaleti içerisinde ve Yörük olarak gösterilmektedir. [Bkz. Cevdet Türkay, *a.g.e.*, s. 535.] Rus etnograf, G. Potanin 1875'te Moğolistan'ın kuzeybatısında bulunan Kobdu şehri yakınlarında *Koton/Hoton* adlı ve kendilerini Müslüman-Türk kabul eden küçük bir Türk kabilesinin varlığından bahsetmektedir. Bkz. A. İnan, "Koton Türklerinin Hunker, Kunker Kelimesi Hakkında", *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara 1998, s. 611-613.

³¹ *Köylerimiz*, s. 286; M. Fahrettin Kırzioğlu, *a.g.e.*, s. 105 vd. *Komar*, Kıpçaklar'dan bir oymağın adıdır. Bkz. M. Fahrettin Kırzioğlu, *a.g.e.*, s. 136. Osmanlı arşiv belgelerinde *Kamar Uşağı* adıyla

Kanlı Türkleri'nin adını taşıyan Doğubeyazıt'a bağlı yeni adı Dağdelen olan "Kanlıköy"³² bunlar arasında sayılabilir.

Liderleri Pehlivan Beğ zamanında Çurmağın Noyan'ı yenerek Anadolu'ya gelen, Tur Ali döneminde ise 30.000 haneden oluşan bir topluluğa sahip olarak Gazan Han'ın hizmetinde pek çok seferlere katılmış ve O'nun güvenini kazanmış olan³³ Ak Koyunlu Türkmenlerine mensup, Pulur ve Pornak³⁴ gibi Kıpçak oymaklarının bölgeye iskân edildikleri yer adlarından anlaşılmaktadır. Nitekim *Pulur (Erciş)*³⁵ ve *Pulur (Bulanık-Gümüşpınar)*,³⁶ *Pulurmanik (Gölağzı-Erciş)*,³⁷ *Pornak Yaylağı (Hınıs)*³⁸ gibi yerler bunu göstermektedir.

Celeleddin Harezşah'ın bölgedeki hâkimiyeti esnasında Urmiye ve havasını yurt tutmuş, 10.000 kişilik askeri kuvvet çıkarabilecek bir Yıva topluluğu vardı.³⁹ Bunların bölgede asayiş bozucu faaliyetleri⁴⁰ Celeleddin Harezşah tarafından dağıtılmalarına sebep olmuştu.⁴¹ Yıvalar bu hadiseden bir süre

Rakka Sancağı'nda, *Komarlar*, *Komarlı* adıyla da Lapseki ve Sinop Sancaklarında ve *Kumarlı*, *Kumarlı* adıyla da Çatalca Kazası'nda birer Türkmen taifesi mevcuttur. Bkz. Cevdet Türkay, *a.g.e.*, s. 31, 111, 533.

³² *Köylerimiz*, s. 161; Mehmet Eröz, "a.g.m.", s. 45; M. Eröz, *Doğu Anadolu'nun Türklüğü*, s. 124; M. Eröz, *Atatürk, Milliyetçilik ve Doğu Anadolu*, s. 157, 223; M. Eröz, *Doğu Anadolu Hakkında Sosyo-Kültürel Bir Araştırma*, TKAE, Ankara (tarihsiz), s. 55; A. Çay vd., *Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu*, TKAE, Ankara 1986, s. 50; O. Yorulmaz, *a.g.e.*, s. 138; İsmail Kayabalı vd., *a.g.e.*, s. 402.

³³ Bkz. *Kitab-ı Diyarbakriyya*, s. 11 vd.; *Kitab-ı Diyarbakriyya*, s. 22; Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri (Bozulus Türkmenleri 1540-1640)*, İstanbul 2010, s. 23; John E. Woods, *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, (Nşr. Sibel Özbudun), İstanbul 1993, s. 69 vd.; M. Halil Yımanç, "Akkoyunlular", *İA I*, s. 252 vd.

³⁴ Bkz. M. Fahrettin Kırzioğlu, *a.g.e.*, s. 163 vd. XVI. asrın başlarında Purnak/Pirnek/Pörnek, Türkmen (Bayındır ya da Bayad) aşiretine mensup görünmektedir. [Bkz. Y. Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar IV*, Ankara 2009, s. 1894 vd.; L.N. Lezina vd., *a.g.e.*, s. 450.] Akkoyunluların ana aşiretlerinden biri olup, yönetici hanesinden kız alıp veren yegâne aşiretti. Akkoyunlu tarihi boyunca da bu önemli statüleri devam etmiş ve bu aşirete mensup pek çok kişi Akkoyunlu Devleti'nin üst düzey devlet görevlerini icra etmişlerdir. Daha geniş bilgi için bkz. *Kitab-ı Diyarbakriyye* (Türkçe trc.), s. 89, 91, 104, 111, 112, 115, 124, 141, 162, 251; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't Tevarih*, (Nşr. Mürsel Öztürk), Ankara 2006, s. 225, 230, 231, 241, 242, 268, 270, 347, 452, 462, 481, 544, 582...; *Tarih-i Kızılbaşan* (Nşr. Tufan Gündüz), İstanbul 2015, s. 43 vd.; *Tarih-i Kızılbaşiyeye*, (Nşr. Şefaattin Deniz-Hasan Asadi), İstanbul 2015, s. 38; John E. Woods, *a.g.e.*, s. 340 vd.; John E. Woods, "Akkoyunlu Konfedere Aşiretleri", *Türkmen Akkoyunlu İmparatorluğu (Siyasal, Sosyal ve Kültürel Tarihine İlişkin Makaleler Antolojisi)*, Ankara 2003, s. 88 vd.; İlhan Erdem vd., *Ak Koyunlu Devleti Tarihi (Siyaset-Teşkilat-Kültür)*, Ankara 2007, s. 56 vd.

³⁵ *Köylerimiz*, s. 223. Pulur, Alayundlu boyu içerisinde bir Türkmen cemaatinin adıdır. Bkz. Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, IV, s. 1893.

³⁶ *Köylerimiz*, s. 246.

³⁷ *Köylerimiz*, s. 235.

³⁸ Adı geçen *Pulur*, *Purnak*, *Pornak*, *Purnak*, *Purnak Yaylası*, *Pulurmanik* gibi yer isimleri Akkoyunlu Türkmen Federasyonu'nu oluşturan aşiretlerin adlarıdır. Bkz. John E. Woods, *a.g.e.*, s. 340; Abdulhaluk Çay vd., *a.g.e.*, s. 35.

³⁹ Hamdullah Kazvini, Hoy şehrinde "İran'ın Türk Ülkesi" diye bahsetmektedir. Nuzhet-Al-Qulub, s. 86 vd.; Z. Velidi Togan, *a.g.e.*, s. 254. Yıvalar hakkında geniş bilgi için bkz. F. Sümer, "Yıva Oğuz Boyuna Dair", *Türkiyat Mecmuası IX*, İstanbul 1951, s. 151-166; V. Minorsky, *Studies in Caucasian History (The Shaddad of Ani)*, London 1953, s. 152.

⁴⁰ Bkz. en-Nesevi, (O. Houdas), s. 208 vd.; en-Nesevi, (N. Asım), s. 78; İbnü'l Esir, *El-Kamil fi't Tarih XII*, (Nşr. Abdülkerim Özyayın), İstanbul 1987, s. 313; O. Turan, *a.g.e.*, s. 388.

⁴¹ Bkz. en-Nesevi, (O. Houdas), s. 243, 306-308; en-Nesevi, (N. Asım), s. 78 vd.; F. Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, TDAV, İstanbul 1999, s. 352 vd.; A. Taneri, *a.g.e.*, s. 44; Z. Velidi Togan, "a.g.m.", s. 101.

sonra Moğol askeri birliklerinin bölgeyi işgali üzerine Doğu Anadolu'ya çekilecektir.⁴² Bu bağlamda XVI. yüzyıla ait Osmanlı arşiv belgelerinde Malazgirt ve Hınıs sancaklarına bağlı *Ywa Viranı ve Ywaclu* adlı köyler tespit edilmektedir ki⁴³ bu kayıt bölgede yerleşmiş ya da belli bir dönem yurt tutmuş Yıva Türkmenlerinin varlığını işaret etmektedir.

Bilindiği üzere Moğollar için gerek Doğulu ve gerekse Batılı kaynaklar “*Tatar*”⁴⁴ kelimesini kullanmışlardır. Ermeni kaynaklarının genellikle *Okçu Millet*, *Kara Tatar* ya da *Muğal* olarak adlandırdığı Moğollar, Anadolu’da ise XIV. asırdan itibaren Tatar ismiyle anılmaya başlanmıştır. Bugün Anadolu’da Tatar ismini taşıyan pek çok yerleşim yerine rastlamak mümkündür. Van Gölü Havzası’nda ise Muş’un Malazgirt ilçesine bağlı *Tatar Gazi*,⁴⁵ *Tatar Düzü* ve *Tatar Yazısı*,⁴⁶ Ahlat’ta *Tatar Gazi Köyü*⁴⁷ ile *Tatarcık Mezrası*,⁴⁸ Muş merkeze bağlı yeni adı Çatbaşı olan *Muğakom*⁴⁹ ile yine Muş merkeze bağlı *Mığrakom*⁵⁰ (*Düzkişla*) ve *Mongok*⁵¹ (*Soğucak*) İlhanlılar döneminin önemli hatıraları olarak gösterilebilir.

Van-Ahlat-Aladağ yörelerini yaylak olarak kullanan ve İlhanlı Devleti’nin dağılmasıyla bölgede belli bir süre hakimiyet tesis etmiş olan Sutayların adı bugün Ahlat ve çevresinde yöre halkının *Sutey Sazlığı* ya da *Sutey Gediği* diye ifade ettiği *Sutay Sazlığı* ve *Sutay Gediği* yer adları ile devam etmektedir.⁵² İlhanlıların son hükümdarı Ebu Sad’ın kız kardeşi ve aynı zamanda ordu komutanı Emir Çoban’ın eşi olan Satı Beg Hatun’un⁵³ hatırası, bugün Ahlat-Adilcevez yöresinde *Satı Gölü* adıyla devam etmektedir.⁵⁴ Babası Hülegü zamanında Aladağ’da inşa edilen saraya rağmen kendisi de bir saray inşa ettirmiş⁵⁵

⁴² F. Sümer, *Oğuzlar*, s. 352 vd.

⁴³ Tuncer Baykara, *Hınıs ve Malazgirt Sancakları Yer Adları (XVI. Yy.)*, Ankara 1991, s. 42.

⁴⁴ Cüveyni ve Reşidüddin *Tatar* kelimesini bozkırlı asker unsur olarak kullanırlarken, Budizm’e yakın elitler için de *Moğol* kelimesini kullanmaktadırlar. [Bkz. Kemal Ramazan Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, İstanbul 2015, s. 148.] “*Tatar*” kelimesinin tarihi süreç içerisinde kullanımı ve manası hakkında teferruatlı bilgi için bkz. Laszlo Rasonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara 1996, s. 175; Ahmet Temir, “*Tatar*”, *İA XII/1*, s. 59; Mirfatih Z. Zekiyev, *Türklerin ve Tatarların Kökeni*, (Nşr. Ahsen Batur), İstanbul 2007, s. 215 vd.; İlyas Kamalov, *Avrasya Fatihisi Tatarlar*, İstanbul 2007, s. 11-34.

⁴⁵ Bkz. *Köylerimiz*, s. 505; Mehmet Eröz, *Doğu Anadolu’nun Türklüğü*, s. 169; İsmail Kayabalı vd., *a.g.e.*, s. 402; F. Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, s. 143.

⁴⁶ F. Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, s. 143.

⁴⁷ H. Nihal vd., “a.g.m.”, s. 257.

⁴⁸ Orhan Kılıç, *XVI. Yüzyılda Adilcevez ve Ahlat (1534-1605)*, Ankara 1999, s. 33 vd.

⁴⁹ *Köylerimiz*, s. 135.

⁵⁰ *Köylerimiz*, s. 198.

⁵¹ *Köylerimiz*, s. 480.

⁵² F. Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, s. 143; H. Saraçoğlu, *a.g.e.*, (ekler-harita-1).

⁵³ Bkz. Fazlullah b. Abdullah eş-Şirazi, *Tahrir-i Tarih-i Vassaf V*, (Nşr. Abdu’l Muhammed Ayeti), Tahran 1372/1994, s. 351.

⁵⁴ O. Kılıç, *a.g.e.*, s. 221; M. Gül, *a.g.e.*, s. 214. Satı Beg Hatun, Sultan Olcaytu’nun kızı, Emir Çoban’ın eşidir. Çobanlıların ilk kadın emiri olarak bilinmekle birlikte yönetimi sırasında adına sikke bastırılmış ve hutbe okutturmuştur. Bkz. Mirhond, *Tahrir-i Ravzatu’s-Safa* (5. kısım), (Nşr. Dr. Abbas Zeryab), Tahran 1358, s. 977. Satı Beg Hatun’un bölgedeki yönetimi hakkında bkz. Hafız-ı Ebru, *Chroniqe des Rois Mongols en Iran, (Zeyl-i Camiü’t-Tevarih Reşidi Zübdetü’t-Tevarih)*, (Nşr. K. Bayani), Paris 1936, s. 127 vd.

⁵⁵ *Ahsenü’t-Tevarih*, s. 138; A.G. Galstyan, *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar (Sebastatsi Vakayinamesi)*, İstanbul 2005, s. 52.

olan Abaka'nın adı, bugün hala Aladağ yaylasında *Abaka Ovası* veya *Abaka Düzlüğü* diye halk arasında söylenen yer o dönemlerin bir hatırası olarak yaşılmaktadır.⁵⁶ Aynı şekilde Ahlat'a bağlı *Kara Polat Mezrası*,⁵⁷ *Yam*⁵⁸ adı verilen mevki ile bölgeye yakın olduğu tahmin edilen *Noyan Kalesi*,⁵⁹ *Kazagan*⁶⁰ gibi yer adları da bunlar arasında sayılabilir.

Kıpçak oymaklarından olan Kazan'ın⁶¹ bölgede yerleşim yerlerine ad olarak verildiği tesbit edilmektedir. Gazan/Kazan adının eski şekli Kazgan olup Osmanlı resmi dilinde de böyle yazılmaktaydı.⁶² Gazan/Kazan/Kazgan bir İlhanlı hükümdarının ismi olduğu gibi yine o dönemde görev yapmış bazı emirlerin de aynı adı taşıdıkları görülmektedir.⁶³ Malazgirt'e bağlı *Kazan Köyü*⁶⁴ ile Patnos'a bağlı ve yeni adı Kazlıgöl olan *Kazan köyü* bunlardandır.⁶⁵ Bunun yanında *Doğubayezid* ilçesinin adı ise; İlhanlı Devleti'nin dağılması üzerine ortaya çıkan Celayirli zamanından kalma olduğu ve ismini de Celayirli Sultan Ahmet'in kardeşi Bayezid'den aldığı düşünülmektedir.⁶⁶

İlhanlı Devleti'nin dağılmasından sonra belli bir süre Van Gölü Havzası'nda hâkimiyet tesis etmiş olan Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmen devletleri dönemlerinde de İlhanlı tesiri kendisini göstermektedir. Nitekim gerek hanedan üyelerinin ve gerekse ümeradan bazı kişilerin isimleri bunun en somut delilleridir. Karakoyunlular hükümdarı Kara Mehmed'in kız kardeşi *Tatar Hatun*⁶⁷ ve Ak Koyunlular zamanında ise *Ahmet Çağatay*, *Tatar Ağa*,⁶⁸ *Kara Tatar*⁶⁹ ve *Doladay*⁷⁰ adlı şahıslar bunlardandır. Diğer yandan XV. yüzyılda

⁵⁶ Süleyman Sabri Paşa, *Van Tarihi ve Kürt Türkleri Hakkında İncelemeler*, (Nşr. Gamze Gayeoglu), TKAE, Ankara 1982, s. 3; N. Durak, "İlhanlılar Döneminde Aladağ ve Çevresi", *I. Uluslararası Ahlat-Avrasya Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu (23-25 Ağustos 2012)*, İstanbul 2013, s. 247; M. Gül, *a.g.e.*, s. 215 vd.; Ayrıca bkz. H. Saraçoğlu, *a.g.e.*, (ekler-harita-1).

⁵⁷ O. Kılıç, *a.g.e.*, s. 40 vd.

⁵⁸ F. Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celayir", *Belleten*, LIII/206, Ankara 1989, s. 174; Rahmi Tekin, *Ahlat Tarihi*, İstanbul 2000, s. 104; "Yam", Moğollar da posta ve menzil teşkilatının adıdır. Bkz. Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihangüşa I*, (Nşr. Mürsel Öztürk), Ankara 1998, s. 92.

⁵⁹ *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Türkçe trc.), s. 248.

⁶⁰ *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Türkçe trc.), s. 139. Kelime anlamı, aşınmış toprak demektir. Bkz. Mahmud el-Kaşgari, *Divanü Lügati't Türk*, (Nşr. S. Tuba Yurtsever-Seçkin Erdi), İstanbul 2007, s. 419; Tuncer Baykara, "Anadolu Yer Adlarının Orta Asya'daki Benzerleri Üzerine Bir Kaynak", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Ankara 1984, s. 268.

⁶¹ Kazan, Başkurlara mensup olarak da gösterilmektedir. L.N. Lezina vd., *a.g.e.*, s. 337.

⁶² Bkz. Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, İstanbul 1996, s. 1025. Kazan/Gazan sözcüğü hakkında geniş bilgi için bkz. Tuncer Gülensoy, "Türk Tarihi ve Kültüründe Kazan Sözcüğü", *Türkoloji Makaleleri I*, Ankara 2017, s. 369-371.

⁶³ Bkz. *Tarih-i Vassaf III*, s. 162, 191; F. Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları*, s. 322.

⁶⁴ İsmail Kayabalı vd., *a.g.e.*, s. 431.

⁶⁵ *Köylerimiz*, s. 696.

⁶⁶ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. Besim Darkot, "Bayezid", *İA II*, s. 368 vd.

⁶⁷ Bkz. *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Farsça trc.), s. 37; *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Türkçe trc.), s. 37; Faruk Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları I*, İstanbul 1999, s. 274; Gül, *a.g.e.*, s. 220.

⁶⁸ Akkoyunlulara ait Ergani Kalesi'nin komutanı. Bkz. *Kitab-ı Diyarbekriyye I*, (Farsça trc.), s. 118; *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Türkçe trc.), s. 82; *Ahsenü't-Tevârih*, s. 225; F. Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları I*, s. 274.

⁶⁹ *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Türkçe trc.), s. 42.

⁷⁰ Ruy Gonzales de Clavijo, *Anadolu, Orta Asya ve Timur*, (Nşr. Ö. Rıza Doğrul), İstanbul 1993, s. 87.

kaleme alınmış olan *Kitab-ı Diyarbekriyye* adlı eserde “Sökmenabad”⁷¹ olarak bahsedilen Van ve çevresinde İlhanlılar dönemine ait pek çok yer adları halen varlığını sürdürmektedir.⁷² İlhanlı hükümdarlarının yaylağı olan Aladağ yakınlarındaki *Aka/Aga Deve*⁷³ adı verilen ve günümüzde *Aşağı Ağadeve ve Yukarı Ağadeve Köyü* olarak devam etmektedir.⁷⁴ Yine Aladağ yaylağı yakınlarında stratejik açıdan önemli bir yere sahip *Karadere*⁷⁵ ile *Şehr-i Nev (Yeni Şehir)*⁷⁶ adlı yerler bu dönemin hatıralarındandır.

Van Gölü Havzası'nın Moğol hâkimiyeti döneminde oluşan bu toponomik vaziyetinin daha sonraki dönemlerde de fazla değişime uğramadan devam ettiği anlaşılmaktadır. XVI. yüzyıl Malazgirt ve Hınıs Sancakları'na ait tahrir defterlerine bakıldığında kullanılan yer isimlerinin tamamına yakınının Türkçe olduğu görülecektir.⁷⁷ *Badıllı (Eleşkirt)*,⁷⁸ *Alpagud (Malazgirt)*,⁷⁹ *Baranc (Hınıs)*, *Bayad Ali*, *Bayındırlı*, *Kaçar Viranı*, *Kadem (Malazgirt)*, *Kandırallı*, *Kutlu Bey*, *Koyunlu Hisar*, *Oğuz*, *Oğuz Viranı*, *Künbed*, *Saruhan*, *Tura Beğ (Malazgirt-Hınıs)*, *Doğancı*,⁸⁰ *Kordoğan (Erciş)*,⁸¹ *Köçeri (Erikbağı-Bitlis)*,⁸² *Halaç (Doğubeyazıt)*,⁸³ XVI. asır Osmanlı tahrir defterlerinde Hınıs ve Malazgirt Sancak-

⁷¹ Burası İran'da Hoy şehrinin batısında bir yer olup, adını Ahlatşahlardan Sökmen el-Kutbi'den almaktadır. Türkçe Sökmen Ovası'da denilmektedir. Bkz. *Kitab-ı Diyarbekriyye I*, (Farsça trc.), s. 96; *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Türkçe trc.), s. 246; *Ahsenü't Tarih*, s. 146, 548.

⁷² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Enver Konukçu, *Kara ve Akkoyunluların Yurdunda*, TÜDAV, İstanbul 1993, s. 17.

⁷³ Aladağ'ın eteğinde bulunan bu yer metinde *Ağmadu* şeklinde geçmektedir. Bkz. *Ahsenü't-Tevarih*, s. 139.

⁷⁴ *Kitab-ı Diyarbekriyye I*, (Farsça trc.), s. 75; M. Eröz, *Doğu Anadolu'nun Türklüğü*, s. 208; O. Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 2009, s. 147.

⁷⁵ Bkz. *Zeyl-i Camiü't-Tevarih*, (Fransızca trc.), s. 120; Hondmir, *Habib's-Siyer fi Ahbar-i Efrad-i Beşer III*, (Nşr. Muhammed Debir Siyaki), Tahran 1362/1983, s. 225 vd; F. Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, s. 96.

⁷⁶ İlhanlı ordusunun karargâhı olduğu gibi aynı zamanda Kara Koyunlular döneminde de bu önemini muhafaza ettiği anlaşılmaktadır. Bkz. Hamdullah Kazvini Müstevfî, *Tarih-i Güzide*, (Farsça trc. Abdullâh Hüseyin Nevai), Tahran 1944, s. 93; F. Sümer, *Karakoyunlular*, Ankara 1992, s. 83.

⁷⁷ Bkz. T. Baykara, *a.g.e.*, s. 9-74.

⁷⁸ Aslında Oğuzların 24 boyundan biri olan Beydilli'dir. Ayrıca Muş'ta yerleşmiş olan Beydilli göçerleri ise Türkçe'yi unutmışlardır. M. Eröz, *Doğu Anadolu'nun Türklüğü*, s. 172; İsmail Kayabalı vd., *a.g.e.*, s. 404.

⁷⁹ Kelime anlamı, “Tek başına düşmana saldıran, hiçbir şekilde yakalanmayan yiğit” olan *Alpagut* [Bkz. *Divanü Lügati't Türk*, s. 139.] Moğol baskısı sonucunda Türkistan'dan Doğu Anadolu'ya ve özellikle Bitlis ve çevresine gelip yerleşen Kara Koyunlu Türkmenleri içerisinde yer alan bir Türk aşiretinin adıdır. [Bkz. Cevdet Türkay, *a.g.e.*, s. 630; L.N. Lezina vd., *a.g.e.*, s. 106.] Bu aşirete mensup pek çok bey devlet hizmetinde yer almıştır. [Bkz. *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Türkçe trc.), s. 146; *Tarih-i Kızılbaşan*, s. 63; *Tarih-i Kızılbaşiye*, s. 54; Abdulhaluk Çay vd., *a.g.e.*, s. 30.] Kara Koyunluların yıkılmasıyla Akkoyunlu Federasyonu'na dâhil olmuşlardır. [Bkz. F. Sümer, *Karakoyunlular*, s. 27 vd.; John E. Woods, *a.g.e.*, s. 326; John E. Woods, “a.g.m.”, s. 80; İlhan Erdem vd., “a.g.m.”, s. 45.] Alpavut/Alpagutlar, Akkoyunlu Türkmen Federasyonu'nun dağılmasından sonra da Safevi Türkmen Devleti'nin hizmetinde yer alacaklardır. Bkz. F. Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1999, s. 106, 197.

⁸⁰ Doğan/Togan/Toğan adı Moğollarda yaygın olarak kullanılır. Kadınlara da konulmaktadır. Bkz. F. Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları I*, s. 332.

⁸¹ M. Eröz, *Doğu Anadolu'nun Türklüğü*, s. 208; İ. Kayabalı vd., *a.g.e.*, s. 418.

⁸² İ. Kayabalı vd., *a.g.e.*, s. 424.

⁸³ *Köylerimiz*, s. 264; Mehmet Eröz, “a.g.m.”, TTD, s. 40. Ayrıca bkz. Abdulhaluk Çay vd., *a.g.e.*, s. 50; İsmail Kayabalı vd., *a.g.e.*, s. 402.

ları'nda bulunan *Kara Bulak* adlı köyler⁸⁴ isimlerini Kıpçakların Kara Bulak boyundan almış olmalıdırlar.⁸⁵ Yine Ahlat ve Van Gölü Havzası başta olmak üzere Doğu Anadolu'da *Hallaçengezor (Bitlis-Güneytepe)*, *Hazara (Van-Kaya-boyun)*,⁸⁶ *Akçakale*, *Alıncak*, *Akça Hisar*, *Sürmeli*, *Bulanık*, *Ala Dağ*, *Ağu Deve*, *Güroymak*, *Erek ve Çuh/Karaçuk*⁸⁷ *Dağı*, *Çuhköy (Gedikbaşı-Başkale)*,⁸⁸ *Muş Yazısı*⁸⁹ bunlardan ilk akla gelenlerdir. 14 Ağustos 1945 tarihinde Ahlat'ı ziyaret eden İbrahim Kafesoğlu, Ahlat'ta bir mahallenin adının *Kaçar Mahallesi* olduğunu belirtmektedir.⁹⁰ Aynı şekilde XVI. asra ait Osmanlı tahrir defterlerinde Bitlis'te *Canibeg* adlı bir mahallenin olduğu tesbit edilmektedir ki bu bir Türkmen cemaatini temsil etmektedir.⁹¹

Netice itibarıyla Moğol işgali başlangıçta diğer Türk İslam beldelerinde olduğu gibi Van Gölü Havzası'nda da bir yıkım meydana getirmesine rağmen Moğol orduları içerisinde veya onlardan kaçarak Doğu Anadolu'ya gelen Türk-Moğol toplulukları vasıtasıyla bölgenin kültürel yapısında da önemli değişimlere sebep olmuştur. Selçuklu fütühatıyla hızla bir şekilde Türk Yurdu olmaya başlayan bölge, yeni gelenlerle bu süreci tamamlamıştır. Nitekim daha XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Van Gölü Havzası'nın da içerisinde bulunduğu Doğu Anadolu Bölgesi hakkında "*Türkmen Ülkesi*" kavramının kullanıldığı görülmektedir.⁹²

Bu kavram XV. yüzyılda Uzun Hasan'la ittifaklı görüşmesi için gelen Venedik elçileri tarafından da aynı bölge için kullanılmaktadır⁹³ ki esasında aynı

⁸⁴ T. Baykara, *a.g.e.*, s. 42.

⁸⁵ M. Fahrettin Kırzioğlu, *a.g.e.*, s. 92.

⁸⁶ M. Eröz, "a.g.m.", (*Türk Yer Adları Sempozyumu*), s. 45.

⁸⁷ Karaçuk, küçük kara demektir. Oğuzların Seyhun boylarındaki Karaçuk Dağları'nın adıdır. Yine Dede Korkut Destanı'nda geçen Salur Kazan Bey'in çobanının adı da Karaçuk'tur. Kara Koyunlu hükümdarı Kara Yusuf'un emirlerinden biri de bu adı taşımaktaydı. Bunun gibi Hazar ötesi Türkmenleri'nden Yomut boyunun iki kolundan biri Karaçuk adıyla anılıyordu. Bkz. Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul 2010, s. 41; F. Sümer, *Oğuzlar*, s. 63 vd.; F. Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları I*, s. 179 vd.

⁸⁸ *Köylerimiz*, s. 225.

⁸⁹ *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Türkçe trc.), s. 61, 252; F. Sümer, *Karakoyunlular*, s. 89, 90, 120.

⁹⁰ Bkz. İbrahim Kafesoğlu, "Ahlat ve Çevresinde 1945'de Yapılan Tarihi ve Arkeolojik Tetkik Seyahati Raporu", *İÜEF Tarih Dergisi I/1-2*, 1949-1950, s. 170.

⁹¹ Bkz. Refet Yinanç, "XV. Yüzyılda Doğu Anadolu Şehirlerinin Mahalle Adları", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Ankara 1984, s. 229; L.N. Lezina vd., *a.g.e.*, s. 177. Osmanlı arşiv belgelerinde Canbegli/Canbeğlü/Cihanbeğli şeklinde geçmektedir. Bkz. Cevdet Türkay, *a.g.e.*, s. 269.

⁹² Bu bağlamda XIII. yüzyılda Marco Polo, Anadolu'nun bu yörelerinden "*Türkomania*" yani *Türkmen Ülkesi* olarak söz etmektedir. [Bkz. *Marko Polo Seyahatnamesi I*, (Nşr. Filiz Dokuman), Tarihsiz, s. 20 vd.]; Aynı asırda bölgeye gelen Zekeriya el Kazvini (ölümü: 1283) ise Ahlat'ta Türkçe, Farsça ve Ermenice'nin konuşulduğunu söyler ki bu da artık yörede Arapça'nın yerini Türkçe'nin aldığını göstermektedir. [Bkz. Zekeriya el-Kazvini, *Asarü'l-Bilad Ahbarü'l-İbad*, (Nşr. Cihanşir Mirza Kaçar), Tahran 1373, s. 603; F. Sümer, *Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Ankara 1998, s. 53.] Bu bağlamda henüz Türk fütühatından önce yani 1046 yılında bölgeden geçen Nasır-ı Hüsrev, burada Arapça, Farsça ve Ermenice'nin konuşulduğunu belirtmekteydi. [Bkz. Nasır-ı Hüsrev, *Sefaretnâme*, (Nşr. Abdülvehhab Tarzi), İstanbul 1994, s. 10.] Celalettin Harezşah, Ahlat muhasarası sırasında şehirden mektup getiren bir kadın elçiyle Türkçe, Farsça ve Ermenice konuşabiliyordu. [Bkz. *en-Nesevi*, (O. Houdas), s. 322 vd.; *en-Nesevi*, s. 123; O. Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 147.]

⁹³ Bkz. Caterino Zeno ve Ambrogio Contarini, *Seyahatnameler (Doğu'da Venedik Elçileri)*, (Nşr. T. Gündüz), İstanbul 2006, s. 135; Josaphat Barbaro, *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, (Nşr. T. Gündüz), İstanbul 2005, s. 103.

asırda Doğu Anadolu şehirlerinde mevcut mahallelerin isimleri büyük oranda Türkçe kelimelerden oluşmaktaydı.⁹⁴ XVI. asırda Van Gölü Havzası ve yakın çevresinde yer adlarının büyük oranda Türkçe olduğu görüldüğü gibi⁹⁵ bölge nüfusunun da Tapu Tahrir Defterleri'ne göre %80'den fazlası Türklerden oluşmaktaydı.⁹⁶ Bu bağlamda bir asır sonra yani XVII. asırda bölgeye gelen Evliya Çelebi de Ahlat'ta konuşulan dilin Çağatayca'ya ve Moğol diline yakın bir lehçe olduğunu söyler ki bu da bölgenin sosyo-kültürel yapısının büyük ölçüde değişmediğini göstermektedir.⁹⁷

Kaynaklar

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim: "Van İli Coğrafyası", *Van Kütüğü*, Ankara 1992.
AKSARAYI, Kerimüddin Mahmud-i: *Müsameretü'l-Ahbar*, (Nşr. Mürsel Öztürk), Ankara 2000.

BARBARO, Josaphat: *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, (Nşr. T. Gündüz), İstanbul 2005.

BAYKARA, Tuncer: "Anadolu Yer Adlarının Orta Asya'daki Benzerleri Üzerine Bir Kaynak", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Ankara 1984.

_____ : *Hınıs ve Malazgirt Sancakları Yer Adları (XVI. Yüzyıl)*, Ankara 1991.

CAHEN, Cloud: *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Nşr. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2011.

CANTAY, Gönül: "Doğu Anadolu'nun Aldığı Göçler ve Van", *I. Van Gölü Havzası Sempozyumu (8-10 Eylül 2004, Van)*, İstanbul 2006.

CLAVİJO, Ruy Gonzales de: *Anadolu, Orta Asya ve Timur*, (Nşr. Ö. Rıza Doğrul), İstanbul 1993.

CÖHCE, Salim: "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türkleşmesinde Kıpçakların Rolü", *I. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)*, Samsun 1988.

CÜVEYNİ, Alaaddin Ata Melik: *Tarih-i Cihangüşa I*, (Nşr. Mürsel Öztürk), Ankara 1998.

ÇAY, Abdulhaluk vd.: *Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu*, TKAE, Ankara 1986.

ÇELEBİ, Evliya: *Seyahatname I/4*, (S. Ali Kahraman-Yücel Dağlı), İstanbul 2010.

D'OHSSON, M. Baron C.: *Moğol Tarihi*, (Nşr. Ekrem Kalan vd.), İstanbul 2006.

DARKOT, Besim: "Bayezid", *İA II*.

_____ : "Bitlis/Coğrafya", *İA II*.

DURAK, Neslihan: "İlhanlılar Döneminde Aladağ ve Çevresi", *I. Uluslararası Ahlat-Avrasya Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu (23-25 Ağustos 2012)*, İstanbul 2013.

EBRU, Hafız: *Chronique des Rois Mongols en Iran, (Zeyl-i Camiü't-Tevarih Reşidi Zübdetü't-Tevarih)*, (Nşr. K. Bayani), Paris 1936.

EBU'L-FARAÇ, Gregory: *Ebu'l Faraç Tarihi II*, (Türkçe nşr. Ö. Rıza Doğrul), Ankara 1999.

EL-KAŞGARİ, Mahmud: *Divanü Lügati't Türk*, (Nşr. S. Tuba Yurtsever-Seçkin Erdi), İstanbul 2007.

⁹⁴ Bkz. R. Yinanç, "a.g.m.", s. 225-232.

⁹⁵ T. Baykara, a.g.e., s. 9-74.

⁹⁶ Bkz. Ali Rıza Özdemir, *Kayıp Türkler (Etnik Coğrafya Bakımından Kürtleşen Türkmen Aşiretleri)*, Ankara 2013, s. 116; Abdulhaluk Çay vd., a.g.e., s. 48 vd.

⁹⁷ Bkz. Evliya Çelebi, *Seyahatname I/4*, (S. Ali Kahraman-Yücel Dağlı), İstanbul 2010, s. 193.

- EL-KAZVİNİ, Zekeriya: *Asarü'l-Bilad Ahbarü'l-İbad*, (Nşr. Cihangir Mirza Kaçar), Tahran 1373.
- EN-NESEVİ, Muhammed: *Celalü'ttin Harzemşah*, (Nşr. Necip Asım), İstanbul 1934.
- _____ : *Siretü's-Sultan Celaleddin Mengüberti*, (Nşr. O. Houdas), Paris 1891.
- ERDEM, İlhan vd.: *Ak Koyunlu Devleti Tarihi (Siyaset-Tişkilat-Kültür)*, Ankara 2007.
- _____ : "Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Bunların Yakın-Doğu'ya Etkileri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XX/31, Ankara 2000.
- EREN, Hasan: *Yer Adlarımızın Dili*, Ankara 2010.
- ERGİN, Muharrem: *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul 2010.
- ERÖZ, Mehmet: "Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları", *TTD*, Sayı: 12, Şubat 1986.
- _____ : "Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Ankara 1984.
- _____ : *Doğu Anadolu Hakkında Sosyo-Kültürel Bir Araştırma*, TKAE, Ankara (tarihsiz).
- _____ : *Doğu Anadolu'nun Türklüğü*, İstanbul 2015.
- _____ : *Hıristiyanlaşan Türkler*, TKAE, Ankara 1983.
- EŞ-ŞİRAZİ, Fazlullah b. Abdullah: *Tahrir-i Tarih-i Vassaf V*, (Nşr. Abdül Muhammed Ayeti), Tahran 1372/1994.
- FAZLULLAH, Reşidüddin: *Camiü't Tevarih (İlhanlılar kısmı)*, (Nşr. İsmail Aka vd.), Ankara 2013.
- GALSTYAN, A.G.: *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar (Sebastatsi Vakayinamesi)*, İstanbul 2005.
- GÖKALP, Ziya: *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, İstanbul 2013.
- GÖKBEL, Ahmet: *Kıpçak Türkleri*, İstanbul 2000.
- GÖYÜNÇ, Nejat: "an", *İA XIII*.
- GROUSSET, Rene: *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, (Nşr. Sosi Dolanoğlu), İstanbul 2006.
- GÜL, Muammer: *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, İstanbul 2010.
- GÜLENSOY, Tuncer: "Anadolu'da Moğolca Yer Adları ve Rumeli'deki İzleri", *Türkoloji Makaleleri I*, Ankara 2017.
- _____ : "Türk Tarihi ve Kültüründe Kazan Sözcüğü", *Türkoloji Makaleleri I*, Ankara 2017.
- GÜNDÜZ, Tufan: *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri (Bozulus Türkmenleri 1540-1640)*, İstanbul 2010.
- GÜRDAL, İbrahim: *Köylerimiz (1968'e Kadar)*, İçişleri Bakanlığı Başbakanlık Basımevi, Ankara 1968.
- HALAÇOĞLU, Yusuf: *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650) I-IV*, Ankara 2009.
- _____ : *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar IV*, Ankara 2009.
- HALPERİN, Charles J.: "The Kipçak Connection: the İlkhans, the Memluks and Ayn Jalut", *Bulletin of The School of Oriental and African Studies*, University of London, Vol: 63, No: 2, 2000.
- HAYKIRAN, Kemal Ramazan: *Moğollar ve Mevlana*, İstanbul 2015.
- HONDMİR, *Habib's-Siyer fi Ahbar-i Efrad-i Beşer III*, (Nşr. Muhammed Debir Siyaki), Tahran 1362/1983.
- HÜSREV, Nasır: *Sefaretname*, (Nşr. Abdülvehhab Tarzi), İstanbul 1994.

- İBN BİBİ: *El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-Umuri'l Ala'iyye*, (Nşr. Mürsel Öztürk), Ankara 2014.
- _____ : *Selçukname*, (Nşr. M. Halil Yananç), İstanbul 2007.
- İBNÜ'L-ESİR: *El-Kamil fi't Tarih XII*, (Nşr. Abdülkerim Özeydin), İstanbul 1987.
- İBNÜ'L-VERDİ: *Tarih-i İbnü'l-Verdi*, (Nşr. Mustafa Alican), İstanbul 2017.
- İNAN, Abdulkadir: "Koton Türklerinin Hunker, Kunker Kelimesi Hakkında", *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara 1998.
- KAFESOĞLU, İbrahim: "Ahlat ve Çevresinde 1945'de Yapılan Tarihi ve Arkeolojik Tetkik Seyahati Raporu", *İÜEF Tarih Dergisi I/ 1-2*, 1949-1950.
- KAMALOV, İlyas: *Avrasya Fatih Tatarlar*, İstanbul 2007.
- KARDAŞ, Abdülaziz: *Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzası'nda Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımları (1923-1950)*, Ankara 2015.
- KAŞANİ, Ebu'l Kasım Abdullah b. Muhammed: *Tarih-i Olcaytu*, (Nşr. M. Hembolu), Tahran 1348.
- KAYABALI, İsmail vd.: *Beş Nehir (Çoruh, Kür, Aras, Dicle, Fırat) Boyunun Türklüğü*, Ankara 1990.
- KILDIROĞLU, Mehmet: *Kırgızlar ve Kıpçaklar*, Ankara 2013.
- KILIÇ, Orhan: *XVI. Yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat (1534-1605)*, Ankara 1999.
- KINAL, Firuzan: *Eski Mezopotamya Tarihi*, Ankara 1983.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin: *Yukarı Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar*, Ankara 1992.
- KONUĞU, Enver: *Kara ve Akkoyunluların Yurdunda*, TÜDAV, İstanbul 1993.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad: "Harizmşahlar", *İA V*.
- _____ : *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, İstanbul 1981.
- Marko Polo *Seyahatnamesi I*, (Nşr. Filiz Dokuman), Tarihsiz.
- MERÇİL, Erdoğan: *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2011.
- MİNORSKY, V.: *Studies in Caucasian History (The Shaddadis of Ani)*, London 1953.
- MİRHOND: *Tahrir-i Ravzatu's-Safa*, (5. kısım), (Nşr. Dr. Abbas Zeryab), Tahran 1358.
- MÜSTEVFİ, Hamdullah Kazvini: *Tarih-i Güzide*, (Farsça trc. Abdullah Hüseyin Nevai), Tahran 1944.
- NİHAL, H. vd.: "Anadolu'da Türklere Aid Yer İsimleri", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Ankara 1984.
- ÖGEL, Bahaeddin: *Türk Kültür Tarihine Giriş I*, Ankara 2000.
- ÖZDEMİR, Ali Rıza: *Kayıp Türkler (Etnik Coğrafya Bakımından Kürtleşen Türkmen Aşiretleri)*, Ankara 2013.
- PAŞA, Süleyman Sabri: *Van Tarihi ve Kürt Türkleri Hakkında İncelemeler*, (Nşr. Gamze Gayeoglu), TKAE, Ankara 1982.
- RASONYI, Laszlo: *Tarihte Türklük*, Ankara 1996.
- RUMLU, Hasan: *Ahsenü't Tevarih*, (Nşr. Mürsel Öztürk), Ankara 2006.
- SAMİ, Şemseddin: *Kamus-ı Türki*, İstanbul 1996.
- SARAÇOĞLU, Hüseyin: *Doğu Anadolu Bölgesi*, İstanbul 1986.
- SEVİM, Ali vd.: *Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilat ve Kültür)*, Ankara 1995.
- SÜMER, Faruk: "Anadolu'da Moğollar", *SAD I*, Ankara 1970.
- _____ : "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celayir", *Bellekten*, LIII/206, Ankara 1989.
- _____ : *Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Ankara 1998.

- _____ : *Karakoyunlular*, Ankara 1992.
- _____ : *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, TDAV, İstanbul 1999.
- _____ : *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1999.
- _____ : *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları*, TDAV, İstanbul 1999.
- _____ : "Yıva Oğuz Boyuna Dair", *Türkiyat Mecmuası IX*, İstanbul 1951.
- TANERİ, Aydın: *Celalu'd-din Harizmşah ve Zamanı*, Ankara 1977.
- _____ : *Tarih-i Kızılbaşın*, (Nşr. Tufan Gündüz), İstanbul 2015.
- _____ : *Tarih-i Kızılbaşîye*, (Nşr. Şefaattin Deniz-Hasan Asadi), İstanbul 2015.
- TEKİN, Rahmi: *Ahlat Tarihi*, İstanbul 2000.
- TIHRANİ, Ebu Bakr-i: *Kitab-ı Diyarbakriyya*, I. Cüz, (Farsça Nşr. N. Lügal - F. Sümer), Ankara 1993.
- _____ : *Kitab-ı Diyarbakriyya*, (Türkçe Nşr. Mürsel Öztürk), Ankara 2001.
- TOGAN, Z. Velidi: "Azerbaycan", *İA II*.
- _____ : *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981.
- TUNÇEL, Harun: "Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler", *FÜSBD (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi)*, X/2, Elazığ 2000.
- TURAN, Osman: *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 2009.
- _____ : *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2010.
- TÜRKAY, Cevdet: *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul 1979.
- ÜREMİŞ, Ali: *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Ankara 2005.
- VARDAN, Müverrih: "Türk Fütühatı Tarihi (889-1169)", *İÜEFY, Tarih Semineri Dergisi I/2*, (Nşr. Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1937.
- WOODS, John E.: "Akkoyunlu Konfedere Aşiretleri", *Türkmen Akkoyunlu İmparatorluğu (Siyasal, Sosyal ve Kültürel Taihine İlişkin Makaleler Antolojisi)*, Ankara 2003.
- _____ : *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, (Nşr. Sibel Özbu-dun), İstanbul 1993.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin: "Türkiye'de Yer-Adı Verme Usulleri", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Ankara 1984.
- YİNANÇ, M. Halil: "Akkoyunlular", *İA I*.
- _____ : "XV. Yüzyılda Doğu Anadolu Şehirlerinin Mahalle Adları", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Ankara 1984.
- YORULMAZ, Osman: *Geçmişten Günümüze Kanglı Türkleri*, İstanbul 2012.
- ZEKİYEV, Mirfatih Z.: *Türklerin ve Tatarların Kökeni*, (Nşr. Ahsen Batur), İstanbul 2007.
- ZENO, Caterino vd.: *Seyahatnameler (Doğu'da Venedik Elçileri)*, (Nşr. T. Gündüz), İstanbul 2006.